

ถอดรหัสความขัดแย้งกัมพูชา-ไทย ในนิทานพื้นบ้านเขมรเรื่อง “พระโค-พระแก้ว”

เพชรอมร กันหารินทร์

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาประเทศไทยและประเทศกัมพูชาเกิดข้อขัดแย้งเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในมรดกของทั้งสองชาติหลายประเด็นด้วยกัน ทั้งความเห็นที่ไม่ลงรอยกันจนเป็นที่ถกเถียงในระดับประชาชนทั่วไปเรื่องที่มาของประเพณีและศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น ต้นกำเนิดศิลปะการต่อสู้ “มวยไทย-กุนขแมร์” ไปจนถึงข้อพิพาทระดับประเทศ เช่น กรณีพิพาทเรื่องพื้นที่ปราสาทเขาพระวิหาร หรือ กรณีแย่งชิงกันเป็นเจ้าของมรดกโลกการแสดงโขน

เมื่อพิจารณาหาสาเหตุของข้อขัดแย้งเหล่านี้แล้ว เราอาจสามารถอธิบายได้ด้วยคำว่า “วัฒนธรรมร่วม” กล่าวคือ ผู้คนทั้งสองชนชาติ (หรืออาจรวมถึงชนชาติอื่นๆ ในพื้นที่ใกล้เคียงด้วย) เป็นผู้สร้างสรรค์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมร่วมกันมาตั้งแต่ก่อนมีเส้นแบ่งพรมแดนรัฐชาติ แม้กระทั่งในสมัยประวัติศาสตร์ ชนชาติไทยและเขมรต่างก็ติดต่อปฏิสัมพันธ์กันหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการติดต่อค้าขาย หรือทำสงครามกวาดต้อนผู้คน ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้มากมาย ตามแต่ว่าในช่วงเวลาหนึ่งชนชาติใดจะมีอำนาจทางการเมืองมากกว่ากัน ดังนั้น วัฒนธรรมไทยและกัมพูชาจึงผสมอยู่ปะปนกันในพื้นที่ของทั้งสองประเทศ แม้แต่แต่ละประเทศนำวัฒนธรรมไปปรับใช้หรือพัฒนาต่อเรื่อยมาหลายชั่วอายุคน จึงอาจจะบ่งชี้ชัดไม่ได้ว่าใครเป็นเจ้าของวัฒนธรรมเหล่านี้กันแน่

ความเป็น “วัฒนธรรมร่วม” ของไทยและกัมพูชากลับสร้างปัญหาขัดแย้งให้ทั้งสองฝ่าย เมื่อต่างฝ่ายต่างแบ่งแยกความเป็นชาติ ปลูกฝังแนวคิดชาตินิยม พยายามสร้างสรรค์เอกลักษณ์และความแตกต่างให้กับประเทศของตนเองมาเป็นระยะเวลานานจนส่งผลกระทบกระเทือนถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน เกิดเป็นรอยร้าวที่บาดลึกมาจนถึงปัจจุบัน รอยร้าวนี้มิได้เกิดขึ้นอย่างทันทีทันใด หากแต่ฝังลึกอยู่ในความสัมพันธ์ของไทย-กัมพูชามาแล้วหลายร้อยปี กระทั่งสะท้อนออกมาให้เห็นผ่านวัฒนธรรม ในบทความนี้ ผู้เขียนจะยกตัวอย่างจากกรณีศึกษานิทานพื้นบ้านเขมร เรื่อง พระโค-พระแก้ว ซึ่งมีเนื้อหาดังต่อไปนี้

รูปปั้นพระโค พระแก้ว ในจังหวัดกัมปงชนัง

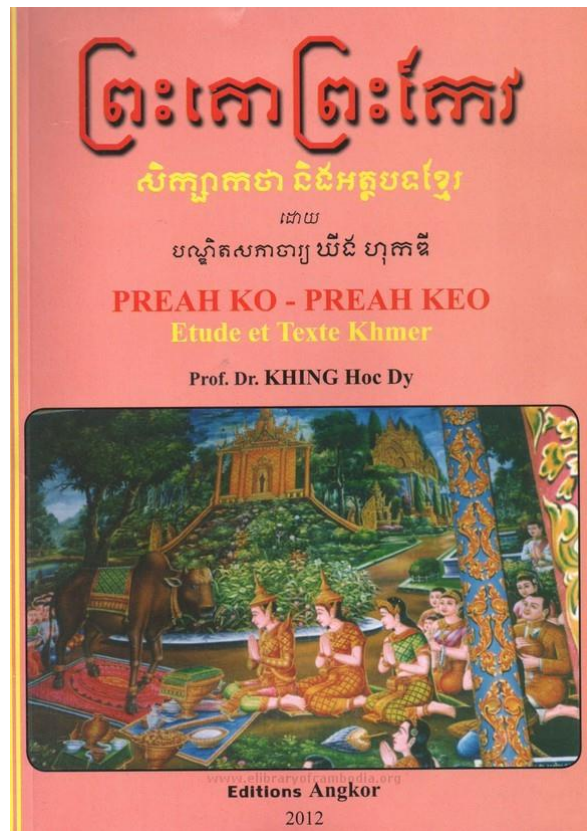
รูปจาก [ASEAN Skyline - KHKHKHKHKH Preah Ko Preah Keo statue in Kampong... | Facebook](#)

ตำนานพระโค-พระแก้วเป็นนิทานพื้นบ้านที่เล่าถึงการเสียเมืองละแวกของกัมพูชา เรื่องราวเล่าถึงชาวนาที่อาศัยอยู่ในเมืองละแวกคู่หนึ่ง ภรรยาเป็นต้นมะม่วงและตกลงมาเสียชีวิตในขณะที่กำลังตั้งครรภ์ ครรภ์ของนางจึงแตกออกมาเป็นลูกแฝด แผลผู้พี่เป็นวัว จึงมีชื่อว่า พระโค มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ส่วนแฝดผู้น้องเป็นคน มีชื่อว่า พระแก้ว เมื่อชาวบ้านรู้ว่าครอบครัวนี้มีลูกเป็นวัว จึงพากันขับไล่พ่อและลูกทั้งสองออกไป

ต่อมาเมื่อพ่อเสียชีวิตลง สองพี่น้องจึงต้องดูแลกันเอง พระโคเลี้ยงดูพระแก้วด้วยการเคี้ยวหญ้าแล้วเสกออกมาเป็นอาหาร รวมทั้งเสกสิ่งของต่าง ๆ ให้พระแก้วด้วย เมื่อชาวบ้านทราบก็เกิดละโมภ คิดจะจับพระโคฆ่าเอาทรัพย์สินที่อยู่ในท้อง พระโคจึงบอกให้พระแก้วจับทางตนไว้แล้วพาเหาะหนีกันไป

ต่อมาพระแก้วได้แต่งงานกับนางเกา ธิดาของพระบาทรามาช้างไพร กษัตริย์ผู้ครองเมืองละแวก กิตติศัพท์เรื่องพระโค-พระแก้วลือไปถึงกรุงศรีอยุธยา พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาปรารถนาได้พระโค-พระแก้วมาไว้ในพระนครศรีอยุธยาจึงส่งทูตมาเพื่อทำประลองชิงบ้านเมือง พระโคเป็นตัวแทนของเมืองละแวกแปลงกายไปร่วมประลอง ครั้งแรกเป็นการประลองการแข่งชนไก่ ครั้งที่ 2 เป็นการชนช้าง พระโคสามารถเอาชนะการประลองได้ทั้งสองครั้งได้ ต่างจากการประลองครั้งที่ 3 ที่เป็นการชนวัว พระโครู้ว่าตนไม่สามารถเอาชนะโคยนต์ของกรุงศรีอยุธยาได้ จึงวางอุบายให้พระแก้วกับนางเกา จับทางแล้วเหาะหนีไป แต่ทหารสยามยกทัพติดตามมา ทำให้นางเกาตกลงมาเสียชีวิต ส่วนพระโคและพระแก้วถูกจับได้ ทำให้เสียเมืองละแวกแก่สยามในที่สุด พระโคและพระแก้วถูกจับตัวไปยังกรุงศรีอยุธยา ทำให้สรรพวิทยาและของวิเศษทั้งหมดที่อยู่ในท้องพระโคถูกนำมาไว้ที่กรุงศรีอยุธยา เป็นเหตุให้สยามเจริญรุ่งเรือง ต่างจากเขมรก็เสื่อมอำนาจลงเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน

นักวิชาการตีความนิทานเรื่องพระโค-พระแก้วไปในหลายทิศทาง ทั้งในเชิงรูปธรรมและเชิงนามธรรม ในเชิงรูปธรรมนั้น ชาวเขมรบางส่วนเชื่อว่าพระโคในนิทานเรื่องนี้เป็นประติมากรรมสำริดรูปพระโคนนทรี และพระแก้วก็คือพระแก้วมรกตนั่นเอง ในขณะที่รองศาสตราจารย์ศานติ ภัคดีคำ เสนอความเห็นว่าคุณพระโคน่าจะหมายถึงประติมากรรมพระโค และพระแก้วก็หมายถึงพระยาแก้ว เชื่อพระวงศ์เขมรองค์สำคัญ ส่วนในเชิงนามธรรม มีผู้เสนอว่า พระโคเป็นสัญลักษณ์ของความมั่งคั่ง อุดมสมบูรณ์ เกี่ยวเนื่องกับพระโคนนทรีในศาสนาพราหมณ์ และพระแก้วก็มีนัยยะสื่อถึงความรุ่งเรืองทางพุทธศาสนา หรืออาจตีความได้อีกนัยหนึ่งว่าพระโคหมายถึงความรู้และศิลปวัฒนธรรมที่ไทยรับมาจากการกวาดต้อนผู้คน และพระแก้วก็หมายถึงอำนาจทางการเมือง แต่ไม่ว่าจะตีความพระโค-พระแก้วไปในทิศทางใดก็ตาม การตีความทั้งหมดแสดงให้เห็นจุดร่วมอย่างหนึ่งว่า พระโค-พระแก้ว มีความสำคัญต่อชาติกัมพูชาจนอาจนับได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ของชาติด้วย ชาวเขมรจึงรู้สึกหวงแหนเป็นอย่างยิ่ง เมื่อไทยนำสิ่งสำคัญเหล่านี้ไปจากกัมพูชา จึงไม่แปลกที่ชาวเขมรจะมองว่าชาติของตนเป็นต้นธารของศิลปวัฒนธรรมไทยทั้งหมด และเกิดความรู้สึกเกลียดชังชาวไทยในที่สุด

หน้าปกหนังสือพระโค พระแก้ว

รูปจาก [Preah Ko Preah Keo Book Cover – បណ្ណាល័យអង្គរ \(libraryofcambodia.org\)](http://www.libraryofcambodia.org)

ผู้นำของกัมพูชาใช้นิทานเรื่องพระโค-พระแก้วปลุกฝังความรู้สึกชาตินิยมให้แก่ชาวเขมรตลอดมา เช่น ตีพิมพ์หนังสือนิทานเพื่อปลุกใจในช่วงเรียกร้องอิสรภาพจากฝรั่งเศส หรือบรรจุนิทานเรื่องนี้ในหลักสูตร การศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ ยิ่งไปกว่านั้น ในช่วงที่ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-กัมพูชาสั้นคลอนอย่างหนัก นิทานเรื่องนี้ก็จะถูกหยิบยกมาอ้างถึงอยู่เสมอ เช่น ช่วงปลายทศวรรษ 1960 ถึงต้นทศวรรษ 1970 ประเทศไทยและกัมพูชาเกิดกรณีพิพาทเรื่องพื้นที่ปราสาทเขาพระวิหารขึ้น รัฐบาลกัมพูชาจึงจัดให้คณะนาฏศิลป์หลวง นำเสนอนิทานเรื่องนี้ผ่านทางสถานีวิทยุในช่วงเย็น ส่งผลให้ชาวเขมรฮึกเหิม พร้อมลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อชาติ

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน บทบาทหน้าที่ทางการเมืองของนิทานเรื่องพระโค-พระแก้วค่อนข้างลด น้อยลงพอสมควร เนื่องจากความสัมพันธ์อันดีของทั้งสองชาติเริ่มฟื้นคืนกลับมา ชาวเขมรบางส่วนก็หันมา ตีความสำคัญโดยเน้นไปที่ความสามัคคีของพี่น้องร่วมชาติเหมือนที่พระโคและพระแก้วดูแลซึ่งกันและกัน เพราะหากคนใดคนหนึ่งต่อสู้อยู่เพียงลำพัง ทุกคนก็ย่อมประสบความพินาศ อาจกล่าวได้ว่า ชาวเขมรหันมาใช้ นิทานเรื่องนี้ปลุกฝังชาตินิยมในทางสร้างความสมานฉันท์ภายในประเทศ แทนที่จะใช้สร้างศัตรูร่วมอย่างที่เคยเป็นมา

โดยสรุปแล้ว นิทานพื้นบ้านมิใช่เพียงเรื่องเล่าเพื่อความบันเทิงเท่านั้น หากแต่มีบทบาทช่วยให้ การศึกษา ปลุกฝังค่านิยมร่วมกันของคนในสังคม นอกจากนี้แล้ว นิทานบางเรื่องยังเป็นร่องรอยบันทึก เหตุการณ์สำคัญที่เคยเกิดขึ้นจริงในอดีต และเป็นเครื่องระบายความคับข้องใจที่ต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบหรือ อำนาจปกครอง ดังนั้น การศึกษานิทานพื้นบ้านจึงทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจมุมมองความคิดของคนในสังคมนั้นๆ มากขึ้น ความเข้าใจนี้ส่งผลให้ทั้งสองประเทศอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขในอนาคต

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม. (2559). **สัตว์ศักดิ์สิทธิ์ในสังคมเขมร**. วารสารภาษาและวัฒนธรรม, 35(Special), 117-126. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JLC/article/view/240383/163696>

ธัญพร บัวทอง. (28 มกราคม 2563). **กุน ขแมร์ : วัฒนธรรมไทย-เขมร ย้อนดูประวัติศาสตร์ที่อาจเป็นเหตุ ก่อ ‘ดราม่า’ ของสองชาติ**. BBC NEWS ไทย. <https://www.bbc.com/thai/articles/cj5m5rqzmm4o>

ประคอง นิมมานเหมินท์. (2551). **นิทานพื้นบ้านศึกษา** (พิมพ์ครั้งที่ 3). โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะ อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศานติ ภัคดีคำ. (2545). พระแก้วในตำนานพระโค-พระแก้วเขมร : พระแก้วมรกตจริงหรือ ?. วารสารดำรง
วิชาการ, 1(1), 409-420. [https://so01.tci-
thaijo.org/index.php/damrong/article/view/21398/18517](https://so01.tci-thaijo.org/index.php/damrong/article/view/21398/18517)

ภาษาอังกฤษ

Kimly Ngoun. (2006). **The legend of preah ko preah keo and its influence on the
cambodian people's perception of the thais.** [Master's thesis, Chulalongkorn
University]. CUIR. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/41591>